

УДК 339.137.2+911.3

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО
ПІДХОДУ
(НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

*METHODOLOGY OF ASSESSMENT OF BORDER REGION
COMPETITIVENESS ON THE BASE OF CLUSTER APPROACH
(ON THE EXAMPLE OF ODESSA REGION)*

*Андерсон Н.В.
Nina Anderson*

У статті розглянуто методи оцінки конкурентоспроможності прикордонного регіону на основі кластерного підходу. Запропоновано методику визначення потенціалу кластеризації (потенціалу формування регіональних економічних кластерів) економіки регіону на прикладі Одеської області.

Вступ. Глобалізація світової економіки видозмінює вплив процесів конкуренції, роблячи усе більш доступними фактори виробництва, інформацію і фінансові ресурси. Однак найважливіше значення для конкурентоздатності суб'єктів господарювання має регіональне середовище, яке неможливо перемістити в інше місце.

Одним з найважливіших факторів, що визначає конкурентні переваги регіону і його підприємств є наявність кластерів. Саме кластери створюють критичну масу, необхідну для конкурентного успіху у визначених галузях і, як наслідок, у відповідних регіонах.

Економічні кластери - основа конкурентоспроможності регіону. Світовий досвід свідчить, що формування кластерів призводить до значного підвищення конкурентоздатності регіональної економіки. Це відбувається в результаті дії таких факторів:

1. Зниження транзакційних витрат за рахунок:

- ефективною реалізацією довгострокових контрактів між промисловими підприємствами, фінансово-кредитними установами, організаціями торгівлі, науковими та інноваційними організаціями;
- централізації виконання ряду загальних функцій компаній-учасників кластера;
- впровадження загальнокластерної інформаційно-аналітичної системи, що прискорює інформаційний обмін між учасниками, як по вертикалі, так і по горизонталі.

2. Можливість забезпечення конкурентних переваг:

- якість і ціна продажу виробів;
- інноваційний потенціал, достатність виробничих і збутових потужностей;

- наявність довгострокової стратегії діяльності;
- оптимізація зовнішніх і внутрішніх кластерних зв'язків.

3. Потенціал взаємовигідних ділових довгострокових відносин:

- розвиток системи взаємних постачань усередині кластера, побудованої на принципах довіри;

- загальна збутова мережа;
- інтенсивний обмін інформаційними, фінансовими, кадровими, інноваційними ресурсами;

- готовність до зниження ризиків функціонування за рахунок зниження рівня рентабельності підприємств, що входять у кластер;

- слідування пріоритетам внутрікластерного планування і поставленим цілям та задачам;

- розвиток системи перехресного володіння акціями усередині кластеру.

4. Виграш, що базується на теорії виробничого і фінансового менеджменту:

- синергетичний ефект, який полягає в тім, що загальний результат перевершує суму складених окремих ефектів;

- скорочення витрат на постачання і збут продукції;
- економія за рахунок ефекту масштабу;
- більш раціональне використання всіх ресурсів;
- диверсифікованість, що забезпечує зниження ризиків.

Регіональна кластерна політика. Успішна діяльність кластерів, їх переваги порівняно з традиційними структурами призвели до значних змін у економічній політиці багатьох країн. Кластери все частіше розглядаються як об'єкт економічної політики нового зразка, іменованою як "кластерна", головною метою якої виступає підвищення конкурентноздатності певної території чи країни в цілому. Термін "кластерна політика" використовується як загальна назва для різних способів підтримки ініціатив по створенню і розвитку мережних об'єднань підприємств (кластерів).

По суті, кластерна політика являє собою змішану форму декількох напрямків у більш традиційних політиках, зв'язаних з розвитком бізнесу і регіональним розвитком. Вона поєднує промислову політику, регіональну політику, політику підтримки малого бізнесу, політику по залученню іноземних і внутрішніх інвестицій, інноваційну, науково-технічну, освітню й інші політики.

Реалізація кластерної політики має на меті комплекс заходів переважно регулятивного характеру, спрямованих на усунення перешкод, що виникають на шляху обміну знаннями і навичками, що заважають встановленню взаємодії і взаємозалежності між різними учасниками кластера. Органи влади відіграють важливу роль у процесах кластеризації. Державна політика може бути необхідною, щоб удосконалити існуючі кластери чи розвинути кластери, що знаходяться в стадії зародження. Слід мати на увазі, що кластерна політика полягає в ство-

ренні умов для формування і розвитку кластерів, але ніяк не в штучному створенні самих кластерів безпосередньо.

Роль органів влади в розвитку кластерів полягає як у створенні інфраструктури для діяльності кластера, так і в безпосередньому впливі на фактори конкурентноздатності. Існує чимало інструментів, придатних для реалізації цілей кластерної політики, однак, у силу унікального характеру кожного кластеру, напевно чи можна виділити які-небудь універсальні підходи. В цілому, виділяються п'ять найбільш загальних типів кластерної політики:

- 1) політика посередництва, спрямована на створення умов для конструктивного діалогу усередині кластера і посилення кооперації між його учасниками;
- 2) політика стимулювання попиту — формування споживчих переваг у регіоні, розвиток родинних і підтримуючих секторів економіки, держзамовлення;
- 3) освітня політика, метою якої виступає формування необхідних компетенцій у регіоні;
- 4) політика стимулювання зовнішніх зв'язків, що полягає в усуненні торгових бар'єрів, захисті прав інтелектуальної власності, реалізації інфраструктурних і інвестиційних проектів;
- 5) політика створення сприятливих структурних умов: макроекономічних, інституціональних та ін.

Для підвищення конкурентноздатності регіону дуже важливо виявити потенціал його кластеризації. Для рішення цієї задачі необхідно провести аналіз *конкурентної стійкості підприємств регіону*, під якою розуміється укорінення суб'єктів, що хазяюють, у регіональному середовищі, їхня здатність підтримувати в довгостроковому періоді власну індивідуальну конкурентноздатність при використанні можливостей цього середовища.

Аналіз конкурентної стійкості окремих підприємств доповнюється аналізом конкурентної стійкості галузі, тобто групи підприємств регіону, що випускають однорідну чи технологічно майже однорідну продукцію.

Аналіз конкурентної стійкості проводиться в три етапи:

- *кількісний аналіз конкурентної стійкості*, тобто визначення ринкових позицій галузей регіону;
- *якісний аналіз наявності та складу ресурсної бази*, необхідної для забезпечення конкурентноздатності підприємств регіону у визначених галузях, тобто *умов конкурентної стійкості*;
- *виявлення секторів економіки, у яких можливе досягнення конкурентних переваг підприємств регіону, тобто аналіз потенційних кластерів.*

Кількісний аналіз конкурентної стійкості галузі в регіоні. Показниками, що відбивають конкурентну стійкість галузі в регіоні і потенціал її кластеризації, можуть служити коефіцієнт локалізації даного виробництва на території регіону, коефіцієнт душевого виробництва і коефіцієнт спеціалізації регіону у даній галузі.

Коефіцієнт локалізації розраховується як відношення питомої ваги даної галузі в економіці регіону до питомої ваги тієї ж галузі в країні. Розрахунки можуть бути зроблені на основі обсягу виробленої чи реалізованої продукції,

основних виробничих фондів, чисельності працівників, інвестицій в основний капітал, іноземних інвестицій, експорту.

Коефіцієнт душевого виробництва обчислюється як відношення питомої ваги галузі регіону у відповідній галузі країни до питомої ваги населення регіону в населенні країни.

Коефіцієнт спеціалізації регіону у даній галузі визначається як відношення питомої ваги регіону в країні по даній галузі до питомої ваги регіону у ВВП країни.

Якщо розрахункові показники більше одиниці, то дані галузі виступають як галузі ринкової спеціалізації і у багатьох з них вже існують кластери або їхнє створення є можливим. При формуванні кластерів та виборі з них найбільш пріоритетних необхідно оцінити динаміку відповідних коефіцієнтів, тому що збільшення значення показників свідчить про можливі подальші перспективи росту кластерів, а зниження — про необхідність розширення асортименту продукції, що випускається, або модернізації виробництва.

Ранжування галузей за цими показниками визначає пріоритетність аналізу галузей на наступному етапі.

Якісний аналіз умов формування конкурентної стійкості галузі в регіоні. Кількісний аналіз підприємств і галузей доповнюється якісним. Результат даного етапу — визначення наявності та складу ресурсної бази, необхідної для забезпечення конкурентоздатності у певних секторах економіки. Ці результати формуються на основі аналізу комплексу умов, кожна з яких окремо і всі разом, складають основу конкурентної стійкості:

- фактори виробництва, необхідні для ведення конкурентної боротьби в даній галузі;
- попит на внутрішньому ринку на продукцію галузі;
- конкурентоздатність постачальників та інших супутніх галузей в даному регіоні;
- фактори, що мотивують формування ефективних стратегій організації і управління підприємствами, найважливішим з яких є конкуренція на внутрішньому ринку.

Специфіка галузей визначає різну важливість цих умов. Оцінка наявності умови може бути кількісною або якісною. Якісна оцінка можлива на основі результатів спеціалізованих опитувань керівників досліджуваних підприємств.

Фактори виробництва. Якісна оцінка наявності і доступності природних, матеріальних, трудових, інфраструктурних і інших факторів виробництва (доступні/недоступні).

Попит на внутрішньому ринку. Попит на внутрішньому ринку для продукції галузі оцінюється за допомогою кількісних і якісних показників.

Кількісними показниками виступають наступні:

- частки продукції галузі, реалізованої в межах регіону, у межах країни, у ближньому та далекому зарубіжжі і їхня динаміка за останні 3-5 років;
- коефіцієнт міжрегіональної товарності (розраховується як відношення обсягу вивозу з регіону даної продукції до обсягу її виробництва);

- частка аналогічної продукції виробників з інших регіонів, реалізованої в даному регіоні, у тому числі імпортової, у загальному обсязі реалізації.

Серед якісних показників необхідно оцінити рівень вимогливості покупців регіону до асортименту, новизни і якості даної продукції (високий/середній/низький). Аналіз кількісних і якісних показників інтегрується в зведену оцінку внутрішнього попиту – “зацікавлений/байдужий”.

Конкурентоздатність постачальників та інших супутніх галузей в даному регіоні. Оцінка даної умови має дуже важливе значення для висновків про наявність кластера і його конкурентну стійкість. В аналізі використовуються кількісні і якісні показники. Кількісними показниками виступають частки постачальників відповідної галузі, розташованих у межах регіону, у межах країни, у пост-радянських республіках, у далекому зарубіжжі

Необхідні якісні оцінки наступних складових:

- наявність і ступінь активності професійних некомерційних організацій у даній галузі (асоціацій, союзів), а також інших некомерційних організацій;
- наявність і ступінь активності науково-дослідних організацій, зв'язаних з даною галуззю;
- наявність і рівень навчальних установ, зв'язаних з даною галуззю;
- зацікавленість і ступінь сприяння державних установ підприємствам даної галузі.

Аналіз кількісних і якісних показників інтегрується у зведену оцінку родинних і підтримуючих галузей – “присутні/відсутні”.

Фактори, що мотивують формування ефективних стратегій. Фактори, що мотивують формування ефективних стратегій організації і управління підприємствами, у тому числі конкуренція на внутрішньому ринку, оцінюються за допомогою якісних показників (присутні/відсутні). Отримані оцінки дозволяють сформувати три групи галузей:

- галузі з високим потенціалом існування кластера, яким бракує інформаційної підтримки і мінімального керуючого впливу;
- галузі, у яких можливе створення кластерів при цілеспрямованих тривалих керуючих впливах;
- галузі, у яких створення кластерів вимагає значних витрат, непорівнянних з очікуваним ефектом.

Проведення наступного етапу доцільно для перших двох груп галузей.

Верифікація кластерів. Результати третього етапу аналізу – визначення характеру керуючих впливів на конкурентоздатність регіону - формуються на основі аналізу кластерів регіону. Їх аналіз може проводитись в різних напрямках: інституційна організація кластерів, внутрішня мотивація ініціювання і підтримки кластерів, порівняльна конкурентоздатність учасників, стратегічний потенціал кластерів.

Інституційна організація кластерів. У ході кластерного аналізу виявляються групи кластерів, що характеризуються наступними ознаками:

- структурованість (наявність організації);
- стійкість (постійний склад учасників);

- можливість статистичного спостереження (для формування державної і муніципальної статистики).

Внутрішня мотивація ініціювання і підтримки кластерів. Для формування кластерів необхідно також врахувати мотивацію учасників. Тут можливі наступні мотиви:

- виробництво однорідної продукції;
- однорідність основних покупців, зокрема великих державних чи напів-державних структур;
- забезпечення мобільності праці і капіталу усередині кластера;
- інші мотиви.

Порівняльна конкурентна сила учасників кластера. Фактором, що визначає конкурентну силу кластера, може бути конкурентна сила його окремих учасників. Тут можливі наступні моделі:

- кластер із приблизно однаковою конкурентною силою учасників;
- кластер, де конкурентна сила центральних учасників значно перевершує конкурентну силу інших;
- кластер, у якому конкурентна сила периферійних учасників набагато перевершує конкурентну силу центральних;
- кластер, що складається з конкурентно слабких учасників.

Конкурентна сила кластерів. В якості критеріїв оцінки стратегічного потенціалу кластерів можуть використовуватися наступні показники:

- темп росту продукції галузей, у яких зайняті провідні підприємства кластера, в порівнянні з темпом росту економіки в цілому (галузевий ріст);
- темп росту продукції кластера в порівнянні з темпом росту галузі в цілому (кластерний зріст);
- частка продукції галузевого кластера у валовому регіональному продукті.

Критеріями оцінки показників можуть виступати:

- *високий темп галузевого росту* - темп росту галузей, у яких зайняті провідні підприємства кластера, перевищує темп росту економіки в цілому на 5% і більше;
- *високий темп кластерного росту* - темп росту частки досліджуваних підприємств вище темпу росту галузі в цілому на 5% і більше (кластерний ріст);
- *висока частка у ВРП* - частка продукції кластера у валовому регіональному продукті перевищує 5%.

Ці критерії дозволяються виявити вісім типів кластерів і визначити ступінь їхньої стратегічної важливості для певного регіону. Відповідно до цих типів і ступеня стратегічної важливості вибирається комплекс керуючих впливів з метою підтримки чи ініціювання реструктуризації кластерів.

Технології підтримки, ініціювання, масштабування і реструктуризації кластерів розробляються у відповідності зі специфікою кластерів. Результатом керуючих впливів є підвищення індивідуальної конкурентної стійкості підприємств, що складають кластер, і конкурентної сили самих кластерів та відповідних регі-

онів.

Пріоритети кластерної політики в Одеській області. Структура економіки Одеського регіону та наявний потенціал дозволяють зробити висновок щодо доцільності формування кластерних структур насамперед у таких секторах.

1. *Транспортно-логістичний комплекс.* Ефективне використання транзитного потенціалу регіону, створення сприятливих умов для всіх учасників перевезень потребує тісної інтеграції всіх ланок транспортно-розподільчого ланцюга, комплексного розвитку інфраструктури різних видів транспорту, єдиного інформаційного забезпечення системи вантажо- та товарообігу. Ефективне функціонування такої системи у сучасних умовах можливе лише на основі кластерної моделі [3].

2. *Агропромисловий комплекс.* Це обумовлено ступенем розвитку сільського господарства та індустрії переробки сільськогосподарської продукції.

3. *Машинобудування.* У регіоні є ефективно працюючі підприємства, наукові та освітні установи.

4. *Рекреаційна сфера.* Дякуючи сприятливим кліматичним умовам, природним лікувальним ресурсам, наявності об'єктів санаторно-курортного призначення з відповідною інфраструктурою, великої кількості об'єктів культурної спадщини, розгалуженій мережі закладів культури і мистецтва Одеська область є одним з найбільш перспективних рекреаційно-туристичних регіонів України.

5. *Промисловість будівельних матеріалів.* Значні обсяги будівництва створюють постійний попит на будівельні матеріали. До того ж у регіоні є необхідна ресурсна база для їх виробництва, та підприємства, що виготовляють або можуть виготовляти необхідне обладнання. Державна академія будівництва та архітектури готує кваліфікованих фахівців, має відповідні наукові розробки. Слід зазначити, що останніми роками темпи зростання у промисловості будівельних матеріалів були найвищими порівняно з іншими галузями.

6. *Сфера високих технологій.* Відповідні галузі досі не отримали в нашому регіоні значного розвитку. В той же час наявний науково-технічний потенціал та високий інтелектуальний рівень населення дозволяє, при проведенні відповідної регіональної політики, сформувати ефективні кластери. Світовий досвід свідчить, що кластери у галузях high-tech у багатьох випадках формуються навколо вищих навчальних закладів.

Зрозуміло, проведення повномасштабного дослідження економіки Одеської області вимагає чимало часу та ресурсів. Наприклад, у програмі кластерних досліджень економіки Данії брали участь 513 аналітиків з фірм, наукових організацій, державних установ, розподілених на 35 робочих груп, що спеціалізувалися на конкретних секторах. [12, с.155].

Слід зазначити, що формуванню конкурентоспроможних кластерів у машинобудуванні Одеського регіону заважає слабкість виробничих зв'язків між підприємствами. Тому в галузі існують лише пре-кластери (агломерати). Частково це є наслідком минулого, коли відповідні зв'язки формувалися передусім у межах міністерств і главків. Недостатніми є також зв'язки провідних підприємств галузі з малими підприємствами.

Ефективним механізмом інтеграції малого та великого бізнесу в промисловості є субконтрактація. Це - спосіб організації виробництва, заснований на розподілу праці між контактором (замовником) — збиральним підприємством і субконтракторами — спеціалізованими підприємствами, що виробляють комплектуючі, виконують роботи, послуги.

Застосування механізму субконтрактації дозволяє головному підприємству позбавитися витрат на утримання надмірних виробничих потужностей і сконцентрувати зусилля на технологічному переоснащенні, оновленні модельного ряду продукції. Субконтрактори — як правило малі та середні підприємства, виконуючи роботи за субконтрактами досягають високого рівня завантаження обладнання та високої продуктивності. Застосування механізму субконтрактації дозволяє оптимізувати процес виробництва і суттєво підвищити конкурентоспроможність.

Контракторами можуть бути і малі підприємства. У такому випадку вони самостійно виробляють лише вузли, що містять у собі ключові ноу-хау та здійснюють остаточну зборку. Усі інші деталі та вузли виготовляються на інших підприємствах, в тому числі великих, по субконтракту. Такий підхід дозволяє малим підприємствам виробляти якісну продукцію і на витратити кошти на придбання обладнання та оренду виробничих потужностей.

Потенціал кластеризації субрегіону Українського Придунав'я. Субрегіон Українського Придунав'я має досить великий потенціал економічної кластеризації, що є необхідною умовою підвищення регіональної конкурентноздатності і формування конкурентної стійкості. Основою для такої кластеризації можуть виступати міжгалузеві комплекси, що вже тут склалися і функціонують: 1) *агропромисловий*; 2) *транспортний*; 3) *біосферно-природоохоронний*; 4) *водногосподарський*; 5) *рибогосподарський*; 6) *рекреаційний*.

Як вже було зазначено вище, специфікою економічних кластерів є конкуруючий характер взаємодії їхніх агентів (суб'єктів економічної діяльності). Більше того, в умовах ринкової економіки учасниками нового кластеру можуть стати агенти, які раніше традиційно відносились до різних міжгалузевих комплексів. Важливу роль тут грають так звані “керуючі впливи”, тобто регулююча функція регіональної і місцевої влади. Треба також зазначити визначальну роль “третинних” і “четвертинних” секторів регіональної економіки у створенні нових кластерів. Саме у сфері сервісу та виробництва технологій “ноу-хау” формуються нові економіко-технологічні ланцюжки, що генерують створення нових кластерів.

Місцеві органи влади Українського Придунав'я можуть значною мірою сприяти підвищенню конкурентноздатності цього регіону шляхом підтримки малого і середнього бізнесу, який є особливо винахідливим і чутливим щодо пошуку та використання рентних ефектів кластеризації, а тому вельми зацікавленого у розвитку існуючих і створенні нових кластерів.

Основним інструментом регіональної конкурентної боротьби місцевих органів влади Українського Придунав'я має бути створення комплексу умов для ведення інвестиційної та підприємницької діяльності на території субрегіону. Створення такого комплексу, виявлення і посилення існуючих та формування

нових конкурентних переваг даної території — це одна з основних задач регіональної інвестиційної стратегії.

Першим етапом роботи по підвищенню конкурентоспроможності регіону має бути інвентаризація його фактичних та потенційних конкурентних переваг, починаючи з географічного положення і закінчуючи ідеями та “ноу-хау”, реалізація яких могла б забезпечити підвищення конкурентної стійкості субрегіону Українського Придунав'я на різних рівнях регіональної конкуренції.

Другий етап полягає у виявленні і класифікації конкурентних кластерів — груп підприємств і організацій, сукупним результатом діяльності яких є випуск продукції (надання послуг) для реалізації за межами субрегіону.

На *третьому етапі* треба встановити макро- і мікроекономічні механізми підвищення регіональної конкурентоспроможності. Для субрегіону Українського Придунав'я вони мають забезпечити:

- підвищення прибутковості існуючих підприємств;
- збільшення доходів місцевих бюджетів;
- збільшення доходів і підвищення рівня життя населення;
- підвищення ефективності використання ресурсів регіону;
- забезпечення довгострокової економічної стабільності;
- підвищення інвестиційної привабливості території;
- активізація підприємницької діяльності в супутніх виробництвах;
- звільнення (вивід поза межі кластера) непрофільних та неконкурентноспроможних виробництв та видів діяльності;
- створення фірм, що доповнюють, обслуговують і підтримують стрижневу діяльність існуючих кластерів;
- стимулювання організаційного об'єднання розрізнених виробництв та видів діяльності, що входять до одного кластера;
- ліквідація міжкластерної конкуренції в субрегіоні;
- зменшення залежності діяльності кластерів від зовнішніх ресурсів.

Якісний аналіз потенціалу кластеризації народногосподарського комплексу Українського Придунав'я доцільно проводити у розрізі функціонуючих в цьому субрегіоні міжгалузевих комплексів (МГК), які можуть виступати ядрами потенційних кластерів. Система факторів кластеризації включає наступні елементи:

1. Фактори виробництва: якісна оцінка наявності і доступності факторів виробництва (*доступні/недоступні*):

- 1.1. природних;
- 1.2. матеріально-виробничих;
- 1.3. трудових;
- 1.4. інфраструктурних.

2. Попит на внутрішньому ринку: якісна оцінка рівня вимогливості покупців регіону (*висока/середня/низька*) до:

- 2.1. асортименту продукції;
- 2.2. новизни продукції;
- 2.3. якості продукції.

3. Конкурентноздатність постачальників та інших супутніх галузей в даному регіоні: оцінка даної умови має визначальне значення для висновків про наявність кластера і про його конкурентну стійкість (*присутня/відсутня; активна/пасивна*).

3.1. наявність і ступінь активності професійних некомерційних організацій у даному МГК (асоціацій, союзів);

3.2. наявність і ступінь активності науково-дослідних організацій, зв'язаних з даним МГК;

3.3. наявність і рівень установ професійного утворення, зв'язаних з даним МГК;

3.4. наявність і ступінь активності некомерційних організацій, що сприяють даному МГК;

3.5. зацікавленість і ступінь сприяння державних установ підприємствам даного МГК;

3.6. наявність і ступінь сприяння організацій ЗМІ для даного МГК.

4. Фактори, що мотивують формування ефективних стратегій менеджменту: наявність умов, що сприяють формуванню ефективних стратегій організації і управління МГК, у тому числі конкуренція на внутрішньому ринку. В результаті, виділяються три типи МГК:

4.1. МГК з високим потенціалом існування кластера, яким бракує інформаційної підтримки і мінімального керуючого впливу;

4.2. МГК, у яких можливе створення кластерів при цілеспрямованих тривалих керуючих впливах;

4.3. МГК, у яких створення кластерів вимагає значних витрат, непорівнянних з очікуваним ефектом.

5. Потенціал інституціональної організації кластерів. У ході кластерного аналізу виявляються групи кластерів, що характеризуються наступними ознаками:

5.1. структурованість (наявність організації);

5.2. стійкість (постійний склад учасників);

5.3. можливість статистичного спостереження (для формування державної і муніципальної статистики).

6. Внутрішня мотивація ініціювання і підтримки кластерів: врахування мотивації учасників кластеру. Тут можливі наступні підстави кластеризації (мотиви):

6.1. виробництво однорідної продукції;

6.2. однорідність основних покупців — великих державних чи напівдержавних структур;

6.3. забезпечення мобільності праці і капіталу усередині кластера;

7. Порівняльна конкурентна сила учасників кластера. Фактором, що визначає конкурентну силу кластера, може бути конкурентна сила його окремих учасників. Тут можливі наступні варіанти:

7.1. кластер із приблизно однаковою конкурентною силою учасників;

7.2. кластер, де конкурентна сила центральних учасників значно перевершує конкурентну силу інших;

7.3. кластер, у якому конкурентна сила периферійних учасників набагато перевершує конкурентну силу центральних;

7.4. кластер, що складається з конкурентно слабких учасників.

Наведемо приклад можливості утворення економічного кластеру у агропромисловому комплексі Українського Придунав'я. Як відомо, зараз тут функціонують 5 майже зовсім ізольованих галузевих підкомплексів:

1) *виноградарсько-виноробний* (Ізмаїльський винзавод + соковиноробні цехи + постачальники винограду);

2) *плодоовочеконсервний* (Ізмаїльський консервний завод + Кілійський томатний цех + цехи з первинної переробки овочів і плодів + постачальники овочів та плодів);

3) *зерново-промисловий* (Болградський та Кілійський комбінати хлібопродуктів + елеватори та зернові термінали Ренійського, Ізмаїльського, Усть-Дунайського портів + постачальники зерна);

4) *м'ясопромисловий* (Ізмаїльський м'ясокомбінат + забійні цехи у Рені, Болграді, Кілії + постачальники худоби);

5) *молоко-промисловий* (Ізмаїльський молокозавод + Кілійський маслозавод + сепараторні цехи + постачальники молока).

Висновки. Потенціал Одеського регіону щодо формування кластерних структур є досить значний. Про це, зокрема, свідчить той факт, що за 143 видами діяльності коефіцієнт спеціалізації перевищує 1. Іншими словами, частка підприємств регіону у загальному обсязі реалізації за цими видами діяльності перевищує частку Одеської області у доданій вартості. При цьому по 42 видам діяльності коефіцієнт спеціалізації перевищує 3.

Одеська область відносно бідна природними ресурсами, її частка у природно-ресурсному потенціалі України становить лише 3,7%. Головним природним багатством Одещини є земельні ресурси, досить значним є також природно-рекреаційний потенціал. Найбільш важливий ресурс регіону - значний інтелектуальний потенціал.

Структура економіки регіону та наявний потенціал дозволяють зробити висновок щодо доцільності формування кластерів насамперед у таких секторах.

Транспортно-логістичний комплекс. Це пов'язано з унікальним географічним становищем регіону та рівнем розвитку основних видів транспорту.

Рекреаційна сфера. Дякуючи сприятливим кліматичним умовам, природним лікувальним ресурсам, наявності необхідної інфраструктури Одеська область є одним з найбільш перспективних рекреаційно-туристичних регіонів України.

Агропромисловий комплекс. Кластери можуть бути сформовані у виноробстві, зерновому господарстві, переробленні та консервуванні овочів та фруктів, виробництві фруктових та овочевих соків, виробництві молочних продуктів, бджільництві.

Машинобудування. Можливим є формування кластерних структур у виробництві передавальної апаратури, суднобудуванні та ремонті суден, виробництві холодильного устаткування.

Промисловість будівельних матеріалів. Ця галузь останніми роками динамічно зростає. До того ж у регіоні є необхідна ресурсна база для виробництва будівельних матеріалів, а Державна академія будівництва та архітектури готує кваліфікованих фахівців, має відповідні наукові розробки.

Сфера високих технологій. Наявний науково-технічний потенціал та високий інтелектуальний рівень населення дозволяє, при проведенні відповідної політики, сформувати ефективні кластери, насамперед у сфері інформаційних технологій.

Дослідження свідчить, що для Одеського регіону характерні агломерати (пре-кластери). Формування зрілих, конкурентоспроможних кластерів вимагатиме чимало часу та зусиль. Для цього насамперед необхідний більш глибокий аналіз із залученням представників підприємств та організацій, що входять до складу цих агломератів, з метою вироблення практичних заходів щодо їх розвитку.

Для формування та розвитку кластерів у високотехнологічних галузях, зокрема у сфері інформаційних технологій, необхідно створення бізнес-інкубаторів.

Однією з найважливіших причин недостатнього розвитку кластерів у нашому регіоні є слабкість зв'язків між підприємствами. У зв'язку з цим велике значення має досвід Російської Федерації щодо розвитку субконтрактації. Створення відповідного центру у нашому регіоні сприятиме зміцненню зв'язків між підприємствами, насамперед у машинобудуванні, зростанню продуктивності праці.

Дельта Дунаю є фокусом багаторівневої регіональної конкуренції, яка проявляється на глобальному, національному, регіональному, субрегіональному та локальному рівнях.

Народногосподарський комплекс Українського Придунав'я має великий потенціал кластеризації, що є необхідною умовою підвищення його конкурентоздатності і формування конкурентної стійкості на регіональних ринках різного рівня. Первинними ядрами кластеризації тут виступають існуючі міжгалузеві комплекси: агропромисловий; транспортний; біосферно-природоохоронний; водно-господарський; рибогосподарський; рекреаційний.

Мікроекономічні механізми зміцнення конкурентних кластерів в субрегіоні передбачають: вивід поза межі кластера непрофільних та неконкурентоспроможних виробництв та видів діяльності; створення фірм, що доповнюють, обслуговують і підтримують ключові виробництва існуючих кластерів; стимулювання організаційного об'єднання розрізнених виробництв та видів діяльності, що входять до одного кластера; ліквідацію міжкластерної конкуренції в межах субрегіону; зменшення залежності діяльності кластерів від зовнішніх ресурсів.

Проблема підвищення конкурентоздатності субрегіону Українського Придунав'я повинна вирішуватись на основі урахування синергетики (взаємодії)

процесів транскордонного співробітництва і регіональної конкуренції в рамках євро регіону “Нижній Дунай”.

Література

1. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития. — М.: ТЕИС, 2002. — 356 с.
2. Гаркуша О.М. Формування ефективного виноградарсько-виноробного підкомплексу АПК України.- Миколаїв: МДАА, 2001.-281 с.
3. Єрмакова О.А. Підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі. — Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. — 200 с.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О.И.Шкаратана. — М: ГУ ВШЭ, 2000. — 587 с.
5. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України К.: «Наукова думка, 2004. — 317 с.
6. Одеський регіон: природа, населення, господарство: Навч. пос./ О.Г.Топчієв, І.І.Кондратюк, О.І.Полоса та ін.; За заг. ред. О.Г.Топчієва. — Одеса: Астропринт, 2003. — 184 с.
7. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навчальний посібник / Одес. нац. ун-та ім. І.І.Мечникова; авт. колектив: О.Г.Топчієв [керівник], І.І.Кондратюк, В.В.Яворська [та ін.]. — Одеса: Астропринт, 2012. — 336 с.
8. Підвищення конкурентоздатності економіки областей Заходу і Півдня України на основі формування кластерів (Підсумки соціально-економічних досліджень). Під заг. ред. С.І. Соколенка. - К.:Логос, 2005.- 238 с.
9. Портер М. Конкуренция - М.:Издательский дом «Вильямс», 2003 — 496 с.
10. Портер М. Международная конкуренция. — М.:Международные отношения, 1993. - 896 с.
11. Соціально-економічний розвиток України та її регіонів:проблеми науки та практики. — Х.:ВОП Александрова К.М., 2008 — 304 с.
12. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. — К.:Логос, 2004. -848 с.
13. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. — К.: ВД «К.-М. Академія» - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. — 568 с.
14. Тейлор С. Региональное экономическое развитие на базе программно — целевого подхода: опыт Западной Европы // Регион: экономика и социология. — 2000. — № 1. — С. 3—36.
15. Gateways to the Global Economy / А.Е. Andersson, D.Е. Andersson (Eds.), Edward Elgar, 2000.

16. Fujita M., Krugman P., Venables A.J. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade. – Cambridge: The MIT Press, 1999.
17. Kotler P., Haider D., Rein I. Marketing Places. – New York. The Free Press, 1994.
18. Kotler P., Asplund C., Rein I., Haider D. Marketing Places Europe. – Pearson Education Limited, 1999.
19. Laulajainen R., Stafford H.A. Corporate Geography. Business Location Principles and Cases. – Kluwer Academic Publishers, 1995
20. Regional Competition / P.W.J. Batey, P. Friedrich (Eds.), Springer, 2000.
21. Regions of the New Europe: A Comparative Assessment of Key Factors in Choosing Your Location. – London: Ernst & Young, 1995.
22. Theories of Endogenous Regional Growth: Lessons for Regional Policies / B. Johansson, C. Karlsson, and R. Stough (Eds). – Springer, 2001.

Abstracts

Anderson N.V.

Methodology of assessment of border region competitiveness on the base of cluster approach (on the example of Odessa sregion)

In the paper we discuss methodology of the assessment of border region competitiveness on the base of cluster approach. Some methods for estimation of clusterization potential (ability to form the regional economic clusters) of regional economy are proposed.